

Hvem skal kaldes op?

(Navneskik i Skallerup sogn)

Af M. P. EJERSLEV

„Opkaldelse har været brugt i alle lande og til alle tider.” Rik. Horaby: Danske navne.

HELLER IKKE her i landet kender vi noget tidsrum, hvor opkaldelse ikke har været brugt. Der kan vel ikke være tvivl om, at noget af det, man oprindeligt har forstået med at bruge opkaldelse, har været i retning af noget kultisk: en handling, der muliggør en overførelse af den opkaldtes personlige ”lykke” - for at bruge Vilh. Grønbæks samlende udtryk for en mands styrke og hans hele rigdom af, hvad livet kan give - til den, der får hans navn. Dette, mere eller mindre ubevidste, synspunkt svækkes og svinder, formodentlig senere end man tænker sig. Men i alt fald, og stadigvæk: en opkaldelse efter farfar eller morfar eller en anden nærtstående er en bekendelse til slægten, vedkenden sig en sammenhæng, formodentlig endnu i højere grad end det ses.

Og det gælder velsagtens stadig, at den i den ældre slægt, den, der skal kaldes op, også nok vil, at det skal ske - som i middelalderen: ”Får Stolt Lisbeth en søn, I skulle ham efter mig kalde.”

Søger man efter opkaldesskik i kirkebøgerne, vil det blive endeløst, hvis man ikke indskrænker arbejdet til at gælde de mandlige linjer. For det første er det bedstefædrenes navne, man ser, og ikke bedstemødrenes. For det andet synes de skikke, man her har brugt, at være de samme som for mændenes vedkommende, men vist nok med mulighed for større vilkårlighed. - Man er næsten nødt til at holde sig til opkaldelsen for drenge.

Det er først og fremmest familien, der kaldes op. Der kan naturligvis forekomme vanskeligheder: for få nære familiemedlemmer at kalde op i en stor søskendeflok. Så kan der jo bruges opkaldelser efter præster og herremænd, men det er nok forkert at regne dem som erstatninger; hvor de forekommer, synes de at være de foretrukne (lad det med det samme være sagt, at i det sogn, slutningsresultaterne her drejer sig om, findes der ikke en eneste af dem i de syv kvartårhundreder, vi er i). Men når de forekommer, vil de jo oftest gå ind i de følgende slægtleds navnestof, jvf. Lukas i Hanherred. - Og så kunne man ty til almanakken, hvor hver eneste dato stadig nævnes med sit helgennavn; på den måde er nok også adskillige navne blevet almindelige i de forskellige landsdele - hvis de da ikke har været alt for besværlige i deres fremmedhed.

Den kendte historie om opkaldelse efter almanakken er jo nok en opfindelse: Fem. s. e. trin. - og barnets navn Femsetrine. Men udtrykket: at kalde op efter almanakken - kendtes jo.

Elvine og Dusine og Dusinius er tydelige nok.

Men det kunne jo ske, at både farfar Christen og morfar Christen skulle kaldes op, begge to, hver for sig, eller bedstefar Christen og morbror Christen, der lige er død, eller morfar Christen og farbror Christen, vi fik gården af. Så er der ikke andet at gøre end to Christen, og nogen stor sjældenhed er det da heller ikke. Et eksempel har vi fra den kendte Morsø-Salling slægt Dahlgaard:

Christen Poulsen Dahlgaard, født 1818 i Erslev, Stuer Kren Daahlgard, hvis søn kom til Salling, og Bette Kren Daahlgard, hans broder, født 1827, som blev på Mors.

I Fjølde i Sydslesvig kan der findes tre brødre af samme navn, så bliver det Store Carsten og Lille Carsten og Mellest Carsten - Kæsten.

Der forekommer i historien ting, der får indflydelse på den hjemlige navngivning og også på opkaldesskikkene: indflyttede udenlandsk eller udensogns, den ene stands indflydelse på de andre, forskellige former for mode. Det første, der virker noget forvirrende på opkaldelse, er moden med dobbeltnavne, der kommer ca. 1790. Navnet Christen er, sammen med Peder, det talrigste af alle mandsnavne; nu dukker Christian op, meget sjældent som enkeltnavn. Men det går ind som sidste led af et dobbeltnavn, der kan have omtrent hvilket som helst andet mandsnavn som forled: Hans Christian osv. Med Peder har det sig på omtrent samme måde. Det virker som sagt lidt forvirrende på forsøgene for at finde opkaldesskikkene: har f.eks. Hans Pedersen Urbrand og Kirsten Christensdatter slået to fluer med et smæk, når de kalder deres første søn Peder Christian? For selv om Christen og Christian er og også opfattes som to helt forskellige navne, så er der vist ikke noget i vejen for, at man kan bruge Christian som opkaldelse for Christen, også i 1814, da dette skete. Man har ialfald brugt det senere, ud fra den tanke, at Christian ligesom er pænere, nyere, end Christen, på samme måde som man opkaldte Maren med Mary.

Selv om det næste angreb (ordet ikke ment her i nogen ond betydning - og selve sagen på ingen måde ført som angreb på de, som det her ramte) ikke har med den tid at gøre, vi her mest holder os til, kan det ikke være helt ved siden af at nævne det. Det er noget af en tragedie, hvis vi går ud fra den gamle navngivning og dens metoder som en fast og praktisk og for slægterne rig tradition: Det, som *både* trak en mængde nye (eller glemte) navne ind og mere eller mindre satte opkaldeseteknikken overstyr, var jo netop det, som ellers på så mange måder fornyede bondestandens energi, vendte dens blik mod historiens gang, gav den oplevelser af ikke-egoistisk art: nationale oplevelser med Sønderjylland, grundtvigske højskoler og menighedsdannelse, ny læselyst med Bjørnsons bonderomaner og andet - alt dette kan i denne forbindelse ses som en helhed.

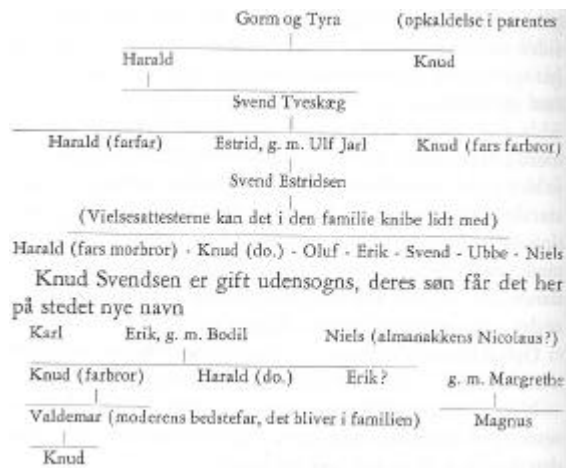
Opkaldesskikken er jo langt fra den eneste tradition, der blev rystet - hvad med et begreb som *sognet*?

Men igennem alt dette - og meget mere - har opkaldesskikken holdt sig både det ene sted og det andet, og mon den ikke p. t. er ved at leve op igen?

Ved siden af disse direkte forvirrende hændelser for skikken er der jo det, som altid har virket ændrende på den: byerne og vel også slægternes optagelse i embedsstanden og dermed indgifte i andre embedsslægter.

Men ellers er det mærkelig påfaldende, hvor godt kendt vi er med den almindelig brugte opkaldelse i den første slægt, vi i den sag kan påvise her til lands, for ca. 800 år

siden, for slægter midt imellem, for ca. 400 år siden - og hvor den stemmer med vore egne kirkebøgers. Det kan vel siges, at dette fjerne ikke kommer os ved her og nu - men man kan endelig også se det som at bygge en bro fra noget, vi allesammen kender mere eller mindre til, over til noget, der er de fleste ukendt: hvem der opkaldes i en fjern landsby. Vi tager den 800-årige:

O. s. v., der er ikke noget som helst for os fremmed i måden at give navn på. Her er allerede det i vor normale opkaldelse mest sikre: opkald i nyt ægteskab af den først fødte efter den afdøde ægtefælle: Nielses og Margrethes søn Magnus (hendes første mand Magnus Barfod i Norge).

Senere - ja, da blev familien jo så udenogns gift.

Eller som nævnt midt i tiden fra da af til kirkebøgerne: en jævn godsejerfamilie i Limfjordseggen, også med tilknytning til Mors: Sparre-Kaas'erne i over to hundrede år: 1350 til Niels Kaas' es død i 1597 en fortsat skiften mellem Jens og Niels naturligvis også med brødre af andre navne. Gift med døtre af samme storbondeadel: Skram, Bjørn, Løvenbalk - nå ja, den sidste hører i alt fald i den tid til i kredsen.

Et par hundrede år senere finder vi nøjagtig samme skiften i slægter af selvejerbønder og fæstebønder, selveje eller fæste har ikke med det at gøre. Vi nævner blot: Søren Svenningsen og Svenning Sørensen i Alsted - Søren og Svenning skifter fra i alt fald 1664 og halvandet hundrede år fremad. Sådanne linjer kan findes i dusinvis.

Stedet, hvorfra vi har den nærmere gennemgang af opkaldelserne, er Skallerup sogn, anneks til Dragstrup i Morsø Nørreherred, i tiden fra kirkebogens begyndelse i 1646 til ca. 1830, og det er væsentligt med kirkebøgerne som grundlag.

Det bør nævnes at hovedsognet Dragstrup har navne "udefra", eller af embedsfolk: møllerens Boj og Hollen, Kjærgaards Niels Hegelund, degnen Schors Carl Peter Ludvig o. a., ligeledes at det har mange flere dobbeltnavne end Skallerup. I Skallerup findes i denne periode på godt halvandet hundrede år døbt en eneste dreng med et navn, man i denne forbindelse vil kalde fremmed, Anders Nielsen Bodsen har tilsyneladende ligesom Hellig Knud giftet sig udenogns, med Anne Cathrine Richardsdatter, og deres søn hedder Richard, 1822.

Her beløber tallet på dobbeltnavne sig til ialt 14 drenge med 9 forskellige navne, hvoraf de 13 er med Christian og 1 med Peder. Der findes 2 med Christian som enkeltnavn, fra efter 1800 begge.

Christian er i brug et nyt navn, og det kan bruges alene, eller det kan føjes som andet led til omtrent et hvilket som helst andet navn. Christen kan ikke og må ikke forveksles med Christian, ligeså lidt som med Mikkil eller Søren, og det kan ikke bruges som efterled i et dobbeltnavn.

Angående tiden for dobbeltnavnenes indgang hidsættes følgende:

	enkeltnavne	dobeltnavne	
1781-1805	46	5	= ca. 1/8
1805-1814	31	6	= ca. 1/5
1814-1828	32	12	= ca. 3/8
1829-1835	30	7	= ca. 1/4

Iflg. dette kommer dobbeltnavnene her som noget af en mode og kulminerer nogle år før og efter 1820, men fortsætter jo så som en naturlig og selvfølgelig del af navnestoffet - men som nævnt og som det giver sig selv: med noget mindre mulighed for en eksakt bestemmelse angående opkaldelserne.

Af drenge er der i tidsrummet født i Skallerup 254 (dog kun indtil 1814), men deraf har vi kun kunnet regne med ca. 150. Ofte kan man jo ikke se noget om evt. opkaldelse. Vi prøver at se, hvordan skikken med opkaldelse er gennemført, der hvor den er at se gennemført.

Det er selvfølgelig lettere at se opkaldelsen praktiseret i slægter med et ikke-sen-navn, eller hvor de skiftende navne er tydeligere at se og tælle end Christen, Jens og Niels - som jo også er så mange, at det kan være vanskeligt at vide, hvorfra opkaldelsen daterer sig.

Vi har 1) vist nogle slægters generationsskifter og altså deres medlemmers navne, evt. opkaldelse, og 2) sammentalt forskellige opkaldelsesformer i det hele.

De navngivende forældre kan ikke altid give barnet det navn, som skik og brug helst ser, og som de måske også helst selv ser.

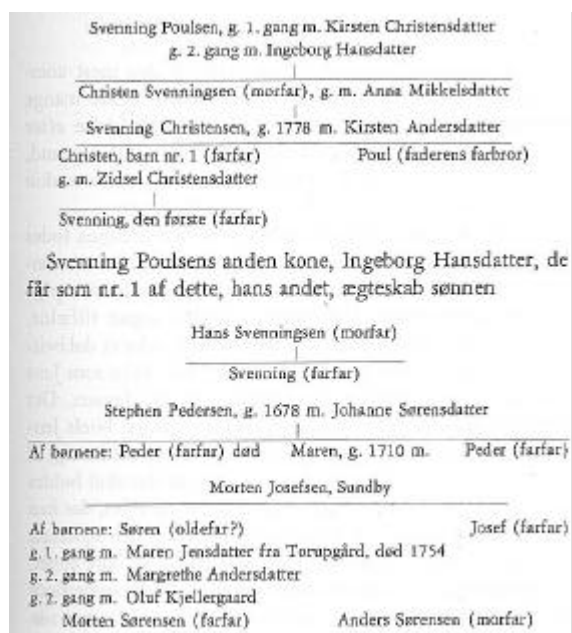
Farfar kan ikke kaldes op, hvis barnet bliver en pige - og så kommer der måske en hel stribe piger bagefter. Kommer der så en dreng, er det jo nok en glæde endelig at kunne få farfar opkaldt. Jo, men tiden er gået, og der kan være sket både det og det, som gør, at *denne* opkaldepligt virker knapt så bindende som de første år. En nær slægtning, morbror eller farbror, kan lige være død, og det er nu, han bør opkaldes. Sådant kan der være så meget - men hvis der ikke er noget særligt, som hindrer det, vil man normalt opkalde den første dreng efter farfar.

De samme navne går ofte igen i bestemte slægter, det er endda sådan, at man i slægtsforskningen ofte med held kan gå ud fra dette som en slags pegfinger.

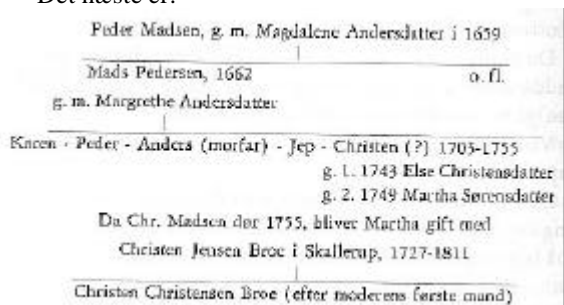
Vi begynder med slægten på Tulsgård i Torup, Skallerup sogn:

De opkaldte i parentes, ligesom i den første nævnte Jelling-familie.

I begyndelsen af 1700'erne:

Det næste er:

Dette sidste er, som nævnt før, vistnok den mest uomgængelige regel for opkaldelse. - Man kan finde mange eksempler på, at den førstefødte drengs opkaldelse efter farfar eller morfar sættes til side af en eller anden grund, men man ser så godt som aldrig, at den her nævnte skik sættes til side.

Det er vel også noget selvfølgeligt, at hvis drengen fødes efter faderens død, bliver faderen opkaldt; ligeså hvis moderen dør ved eller kort efter fødselen, bliver en evt. pige opkaldt efter hende. Der findes i mange sogne tilfælde, hvor en dreng får to navne før patronymet, ikke et dobbeltnavn som Jens Peder, men et "normalt" helt navn som Jens Nielsen - med påfølgende patronym, f.eks. Jensen. Det forekommer i Skallerup i denne periode 2 gange: Niels Jensen Nielsen og Jens Broe Jensen. Man må vel tænke sig, at grunden til denne navngivning er f.eks., at det skal holdes fast, hvad det er for en Niels, han er kaldt op efter, der kan jo være flere i sognet. I det sidste tilfælde har den opkaldte Niels Broe nok til daglig heddet Niels Broe og ikke andet, så opkaldelsen har ligesom ikke været en fuldkommen opkaldelse, når det hele ikke var med. Den opkaldte har sikkert livet igennem heddet Jens Broe, med eller uden Jensen.

Vi nævner her en række tilfælde, hvor der er to sønner i ægteskabet - eller flere, men vi tager kun hensyn til de to som er opkaldte efter farfar og farmor. Bliver morfar opkaldt først, sætter vi et kryds, så årstallene stadig følger rigtigt:

Jens Poulsen		Poul	1647
Ane Madsdatter		Mads	1655
Joen Christensen	X	Morten	1664
Maren Mortensdatter	X	Christen	1669
Anders Mikkelsen		Mikkel	1653
Maren Pedersdatter		Peder	1663

Den næste, Niels, er opkaldt efter en farbror.

Christen Pedersen		Peder	1657
Sidsel Mikkelsdatter		Mikkel	1663
Claus Poulsen		Poul	1651
Maren Olesdatter		Ole	1653
Thomas Nielsen Smed	X	Mads	1655
Maren Madsdatter	X	Niels	1657
Ole Knudsen	X	Søren	1685
Zidsel Sørensdatter	X	Knud	1715
Svenning Poulsen	X	Christen	1713
Kirsten Christensdatter	X	Poul	1728
Morten Nielsen		Niels	1737
Ane Christensdatter		Christen	1740
Christen Nielsen Hald		Niels	1742
Maren Jørgensdatter		Jørgen	1743
Christen Mikkelsen		Mikkel	1746
Berthe Nielsdatter		Niels	1748
Søren Mortensen		Morten	1748
Maren Jensdatter		Jens	1749
Christen Madsen		Mads	1751
Martha Sørensdatter		Søren	1757

Her er som sagt kun noteret de tilfælde, hvor et ægtepars to sønner (muligvis med piger imellem) viser, hvem af bedsteforældrene der opkaldes først. Dette udvalg er altså fuldstændig tilfældig, men i denne sag vil det være ret umuligt at komme til at dømme ud fra noget synspunkt, der ikke er vilkårligt. Resultatet af disse første godt 100 år er altså følgende:

Farfar opkaldt først: 10 tilfælde.

Morfar opkaldt først: 4 tilfælde.

Vi tager på samme måde ca. 30 år fra den nyeste ende af perioden:

Ole Nielsen Vester		Niels	1801
Sidsel Sørensdatter		Søren	1803
Jens Olsen		Ole	1803
Karen Andersdatter		Anders (sen.)	
Christen Svenningsen		Svenning	1805
Zidsel Christensdatter		Christen	1808
Peder Nielsen Worm	X	Anders	1804
Dorthe Andersdatter	X	Niels	1808
Peder Olesen		Ole	
Ingeborg Andersdatter		Anders	1816
Stie Pedersen		Peder	1808
Maren Sørensdatter		Søren (sen.)	
Josef Jepsen		Jeppe	1825
Else Jensdatter		Jens	1828
Claus Christensen	X	Peder	1829
Marie Pedersdatter	X	Christen	1832

Her er forholdet praktisk talt det samme: 6 : 2.

Og resultatet af en mere omfattende helhedsoptælling er, at der er ca. 75 første-søns opkaldelser af farfar, og af opkaldelser 2. gang eller senere: 11. Første-søns opkaldelser efter morfar udgør ca. 25, 2. gang eller senere 35 tilfælde. Alt dette synes at sige, at opkaldesskikken ikke har været meget forskellig i de hundreder af år, vi kender lidt til her til lands. Forandringer sker - som det jo oftest er tilfældet andetsteds - når slægterne kommer i ny forbindelse med folk udefra, det kan ske for en familie, mere privat, for en stand: en kulturel forandring, samfundspræget, eller for et helt folk: internationale bølger.

Men så længe disse ting ikke sker, synes også opkaldesskikken at holde sig ret uforandret - for Harald og Knud, og Jens og Niels, og Svenning og Søren.

Opkaldelse foregik ikke efter en lov, men man foretrak tydeligt visse måder at lade det følge hinanden på, men ikke mere bestemt og sikkert, end at man altid kan komme til at foretrække at bryde med skikken, og så gør man det.

Man vil måske spørge, hvad disse halvandet hundrede Skallerup-drenge hed; det kan vi kun nærme os ved at medtage alle de godt halvtredie hundrede, der i det hele taget er døbt 1646 til 1814 - ellers er der et større regnestykke, der skal gøres om!

Christen	41
Jens	35
Peder	33

Niels	29
Anders	28
Søren	27
Poul	18
Mads	16
Mikkel	11
Laurs	10

De næste noteres her uden tal, men de er alle færre end 10:

Morten, Ole, Jep, Stafen,
Terkild, Knud, Svenning, Hans,
Thomas, Espen, Jesper, Bertel,
Claus, Joseph, Jørgen.

Dertil kommer dobb.navnene, af dem er der med Christian som efterled flg. som forled:

Jens, Hans, Peder, Anders, Mads, Ole, Lars,
Poul, Niels, og altså den enlige Hans Peder.

Den første række på 10 navne fylder 91 % af dem alle.

Henvisninger:

Torsten Balle: Hvad skal barnet hedde (navneskik i Hundborg herred), årbog 1953, s. 53 ff.

Viggo Josephsen: Fra Agger sogn (navneskik i Agger sogn), årbog 1966, s. 229 ff.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1969, side 224-236).